

Кариї В.

*студент магістратури юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., декан юридичного факультету ТНЕУ
Банах С.В.*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ: ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

В умовах постійного реформування правових інституцій в Україні значно ускладнюється реалізація та захист прав та охоронюваних законом інтересів особи самостійно, а відповідно виникає природна необхідність звернення до спеціаліста в галузі права. Професійна правова допомога, як і будь-яка послуга чи робота, має свою ціну на ринку, і часто соціальні фактори, в тому числі матеріальна неспроможність особи звернутись до фахівця, сприяють повній незахищеності, чи більше того, беззахисності, особи в правовому полі.

Саме ці два чинники: низькі соціальні стандарти та складність вітчизняної правової системи – впродовж багатьох років викликали необхідність створення інституту, котрий забезпечив би доступ усім категоріям населення до якісної, проте, доступної правової допомоги. Право громадян України на безоплатну правову допомогу закріплено в Конституції України, проте досить довго не існувало жодного механізму здійснення цього права [1]. Протягом років незалежності України цю функцію виконували ряд правозахисних громадських об'єднань, таких як, наприклад, Українська гелсінська спілка з прав людини, але, перший законодавчий крок було здійснено лише в 2011 році шляхом прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [2].

З 1 січня 2013 року безоплатна правова допомога надається в кримінальному процесі, забезпечуючи доступ до правосуддя у середньому 70 000 підозрюваним та обвинуваченим щорічно. Цю послугу забезпечують регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, що функціонують у кожній області та м. Київ. Вони опинились в центрі суспільної уваги під час Революції гідності, коли адвокати за призначенням центрів надавали правовий захист у справах активістів масових мирних акцій протесту. Тоді безоплатна правова допомога стала чи не єдиним державним інститутом, який працював на стримування тиску та жорстокого поводження з активістами [3, с.3]. Вищезазначене підтверджує необхідність існування системи БПД в Україні, яка виявила свою спроможність ефективно працювати саме в критичний для держави час.

До 2015 року регіональні центри надавали БПД лише в кримінальних провадженнях, проте, в 2015 році українська влада зробила ще один крок в розширенні доступу населення до безоплатної допомоги, відкривши по Україні ряд місцевих центрів з надання безоплатної правової допомоги, в повноваження яких включили також допомогу в адміністративних та цивільних справах. Місцеві центри і сьогодні займаються наданням безоплатної первинної та вторинної правової допомоги. А з 1 вересня 2016 року майже у всіх районних центрах України розпочали свою роботу бюро правової допомоги, що значно спростило можливість отримання населенням правової

допомоги. Бюро, окрім іншого, займаються наданням безоплатної первинної правової допомоги – юридичних консультацій усім, хто до них звертається.

Офіційно проголошеною місією системи безоплатної правової допомоги в Україні є захист прав людини шляхом забезпечення рівного доступу до правової інформації та правосуддя, посилення правових можливостей і правової спроможності представників соціально вразливих груп, територіальних громад та спільнот [3, с.7]. Як бачимо, діяльність системи БПД тісно пов'язана з проведенням інших реформ в державі, зокрема реформи територіального устрою. Фахівці з БПД постійно проводять виїзні прийоми громадян в територіальних громадах, що забезпечує максимальний доступ усіх соціально-демографічних груп населення до правової інформації.

Про ефективність діяльності системи безоплатної правової допомоги в Україні говорять статистичні дані, зокрема: 232 000 випадків захисту підозрюваних та обвинувачених за період з 2011 по 2016 рік, порівнюючи з попереднім аналогічним проміжком часу (коли захист за призначенням здійснювалось через колеги адвокатів), то ця кількість була близько 12 000, тобто в 20 разів менша [5, с.4].

Якщо звернутись до світової практики, то існують три найбільш застосовувані моделі надання безоплатної правової допомоги, зокрема: Модель «Офіс публічного захисника» (США, Ізраїль): адвокати працюють повний робочий день винятково у справах, оплачуваних державою, і одержують заробітну плату щомісяця; контрактна модель (Великобританія, Нідерланди): спеціальний орган підписує із юридичною фірмою або адвокатом контракт на надання допомоги у певній кількості справ; Модель *Ex officio* (призначення адвокатів державою): це модель, за якої відповідний суспільний інститут (міністерство юстиції, прокуратура або суд) наймає й оплачує адвоката нужденній стороні (надання юридичної допомоги за призначенням держави і є його обов'язком). Існують також спеціальні схеми страхування (Німеччина, США). Особа може застрахуватися, і при настанні страхового випадку послуги адвоката будуть оплачені страховою компанією [4].

Щодо української моделі, то вона є дещо трансформована під національні реалії і наділена значним ступенем контролю надання правової допомоги, як з боку громадськості, так з боку органів системи БПД з метою уникнути можливого зловживання з боку надавачів правових послуг. Вітчизняна система має багато спільного з процесом надання безоплатної правової допомоги у Великобританії, де Уряд виділяє кошти на допомогу населенню у кримінальних справах і частину на захист інтересів у цивільних справах. Ця допомога розподіляється між Citizens' Advice Bureau (бюро з консультування громадян) і адвокатами, які підписали угоду з Міністерством юстиції Великобританії про участь у програмі Legal aid («Правова допомога»).

Існує практика створення окремого органу, що адмініструє надання безоплатної правової допомоги по всій країні, зокрема, у Молдові даний орган має назву Національна рада з гарантованої державою юридичної допомоги, у Литві – Координаційна рада з питань гарантованої державою правової допомоги, у Латвії – Управління безоплатної юридичної допомоги, у Грузії – Служба юридичної допомоги, в Україні – Координаційний центр з надання правової допомоги, який функціонує в структурі Міністерства юстиції України. Зазвичай фінансування цієї діяльності здійснюється з державного бюджету,

проте є практика застосування коштів з інших джерел, таких як гранти, пожертви, добровільні внески, цільові програми фінансування з місцевих бюджетів тощо (прикладом можна вважати Грузію чи Україну).

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що впровадження безоплатної правової допомоги в життя українців являє собою процес запозичення кращих світових практик такої діяльності, у поєднанні з модифікацією їх під українські реалії. Загалом за роки існування системи безоплатної правової допомоги в Україні вона показала значні досягнення у своїй діяльності, що підтверджується статистичними показниками, система характеризується високим ступенем прозорості роботи та демократичністю у визначення категорій осіб, що мають право на безоплатну правову допомогу. Основною проблемою залишається залучення (державних) коштів для фінансування цієї діяльності, проте, законодавчо дозволено залучати цільові програмні та грандові кошти, чим успішно і користуються управлінці системи, вирішуючи це питання на користь простих громадян, що потребують правової допомоги.

Список використаних джерел

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 51, ст.577) [електронний ресурс]. – режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>
3. Звіт про діяльність системи БПД (вступне слово Міністра юстиції України) Петренко П.Д. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.legalaid.gov.ua/ua/kontrol-za-diialnistiu-systemy-bpd/zvity-pro-diialnist-systemy-bpd>
4. Безоплатна правова допомога в країнах світу // Правовий тиждень. Щотижнева інформаційно-правова газета. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=122702>
5. Андрій Вишневецький про 5 років системи БПД // Вісник Асоціації правників України / 7-8(126-127) липень-серпень 2016 року. ТОВ «Інфопрінт», м. Київ, 2016.

Кусмарцева М.

*студентка IV курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права ТНЕУ
Цимбалістий Т.О.*

МІСЦЕВИЙ РЕФЕРЕНДУМ – ФОРМА БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ УЧАСТІ НАСЕЛЕННЯ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

Становлення і розвиток місцевого самоврядування в Україні безумовно переплітається із формуванням правової держави та громадянського суспільства. В їх основу закладені такі елементи як самоврядування, демократія та народовладдя, що тісно пов'язані між собою.